

TEZĂ DE DOCTORAT

Domeniul : Filologie

Traducerea terminologiei gastronomice

în contextul discursului literar:

strategii și dificultăți

Rezumat

Doctorand : Iulia CORDUȘ

Coordonator teză:

Prof.univ.dr. Muguraș CONSTANTINESCU

SUCEAVA, 2016

Cuvinte cheie:

Traducere, traductologie, terminologie gastronomică, abordare discursivă a traducerii, traducere literară, traducere pragmatică, terminologizare, determinologizare, culturem, referent cultural, teoria brișei cu stafide, traducerea poveștilor, traducerea cărților de bucate, literatură pentru copii, memorii gastronomice, sinteză etnoculturală, sinteză gastronomică, Charles Perrault, Ion Creangă, Sanda Nitesco, Radu Anton Roman, orizont de așteptări, proiect traductiv, destinatarul traducerii.

Table de matières

Remerciements	5
Avertissement	6
Introduction	7
Chapitre I : Théories de la traduction des textes littéraires et pragmatiques	13
I.1. Théories de la traduction littéraire et pragmatique	13
I.1.1. Contexte littéraire, contexte pragmatique et leur zone de superposition	17
I.1.1.1. La traduction du lexique spécialisé	20
I.1.2. La subjectivité du traducteur	22
I.1.2.1. Le rôle du paratexte du traducteur	24
I.1.2.2. L'autotraduction – espace de la subjectivité	26
I.1.3. La question du destinataire de la traduction	26
I.1.4. Aspects du projet traductif : stratégies et procédés de la traduction	32
I.2. Le paradigme culturel dans la traduction	36
I.2.1. La théorie des désignateurs de référents culturels	37
I.2.2. La théorie du culturème	38
I.2.3. Spécificité culturelle dans la traduction	40
I.3. Spécificité linguistique dans la traduction	42
I.3.1. Phraséologie alimentaire/gastronomique	42
I.3.1.1. Phraséologismes dans la traduction : expressions et locutions	43
I.3.2. Registres de langue et oralité	44
I.3.3. Position de la terminologie dans la traductologie	46
I.3.3.1. Terminologisation, déterminologisation, reterminologisation	48
I.3.3.2. Terminologie et discours gastronomique	49
I.3.3.3. Classification des termes gastronomiques	51
I.4. Critique des traductions	54
I.4.1. Antoine Berman et la critique comme miroir	54
I.4.2. Michel Ballard et la critique comme conscience de la traduction	56
I.4.3. Lance Hewson et les différents niveaux de l'analyse critique	57
I.4.4. Muguraş Constantinescu et la lecture critique des traductions	58
I.5. Conclusion partielle	59
Chapitre II : Histoire et accueil des traductions	60
II.1. Présentation du corpus original : quelques réactions critiques	60
II.1.1. Charles Perrault, Ion Creangă et le conte devenu classique	61
II.1.1.1. Accueil des livres appartenant à la littérature de jeunesse	63

II.1.2. Sanda Nitesco, Radu Anton Roman et le « récit » des recettes	64
II.1.2.1. Accueil des livres de cuisine « littéraires »	66
II.1.3. Conclusion partielle	68
II.2. Les traductions du corpus d'étude	69
II.2.1. Les traductions des contes à empreinte gastronomique	69
II.2.2. Les traductions des livres de cuisine atypiques	82
II.3. Histoire et accueil des traductions	87
II.3.1. Contes traduits vers le roumain	87
II.3.2. Contes traduits vers le français	93
II.3.3. Le livre de cuisine « littéraire » traduit vers le roumain	99
II.3.4. Le livre de cuisine « littéraire » traduit vers le français	100
II.4. Conclusion partielle	102
Chapitre III : Analyse comparative des traductions des contes à empreinte gastronomique	
III.1. Les contes de Charles Perrault – la gastronomie en traduction	103
III.1.1. Les termes gastronomiques	103
III.1.1.1. Termes spécifiques aux banquets de noces	103
III.1.1.2. Autres occurrences de termes gastronomiques	109
III.1.1.3. Terminologisation, déterminologisation, reterminologisation	111
III.1.2. Les phraséologismes et les références alimentaires	112
III.1.2.1. Phraséologismes autour de l'acte de manger	112
III.1.2.2. Phraséologismes autour de du <i>vin</i> et de l' <i>eau</i>	115
III.1.2.3. Autres phraséologismes et expressions autour de la nourriture	118
III.1.3. Termes spécifiques aux festins féériques	120
III.1.3.1. Termes désignant des repas élaborés	120
III.1.3.2. Termes désignant des repas simples	120
III.1.3.3. L'acte de manger et l'entourage terminologique	121
III.1.4. Conclusion partielle	122
III.2. Les contes de Ion Creangă – la gastronomie en traduction	
III.2.1. Les termes gastronomiques à connotation religieuse	123
III.2.2. Termes relevant de la gastronomie paysanne	125
III.2.2.1. Termes désignant des plats élaborés	125
III.2.2.2. Termes désignant des plats simples	127
III.2.1.4. Dictons, devinettes et proverbes	129
III.2.1.5. Les phraséologismes et les références alimentaires	132
III.3. Conclusion partielle	134
III.4. Conclusion partielle du chapitre	134

Chapitre IV : Analyse comparative des traductions des livres de cuisine atypiques

IV.1. <i>Un brin d'aneth et le ciel bleu</i> en traduction	135
IV.1.1 Aspects de l'autotraduction implicite vers le français	135
IV.1.1.2. Termes gastronomiques rares reportés	135
IV.1.1.3. Synesthésies culinaires et associations avec la peinture	138
IV.1.1.4. Phraséologismes gastronomiques	140
IV.1.2. Aspects de la traduction vers le roumain	143
IV.1.2.1. Destinataire fictif vs. destinataire réel	143
IV.1.2.2. Termes gastronomiques	144
IV.1.2.3. Redondances culinaires et culturelles évitées	145
IV.1.3. Conclusion partielle	148
IV.2. <i>Bucate, vinuri și obiceiuri românești</i> en traduction-adaptation	149
IV.2.1. L'humour et la gastronomie	149
IV.2.2. Quelques termes gastronomiques	152
IV.2.2.1. Quelques termes œnologiques	158
IV.2.2.2. Termes rares et créativité terminologique	160
IV.2.3. Les phraséologismes alimentaires	162
IV.2.3.1. Jeux de mots basés sur des phraséologismes alimentaires	162
IV.2.4. Gastronomie et intertextualité	165
IV.2.5.1. Corrélation du rythme avec l'appétit	166
IV.2.6. Conclusion partielle	168
IV.3. Conclusion partielle du chapitre	169
V. Conclusion générale	170
Annexes	173
Bibliographie	186

Motivarea alegerii temei de cercetare

Această lucrare aparține domeniilor traductologiei, istoriei și criticii traducerilor, oprindu-se cu precădere asupra terminologiei și frazeologiei gastronomice, în cadrul discursului literar și pragmatic. Alegerea temei noastre de cercetare se justifică în contextul unui interes tot mai mare acordat gastronomiei pe plan global, ceea ce ne-a provocat să descoperim implicațiile traducerii termenilor gastronomici în situații de comunicare diferite. În plus, această cercetare continuă subiectul lucrării noastre de dizertație, susținută în 2010, având titlul *traducerea discursului specializat gastronomic*, unde am analizat diferite aspecte ale traducerii a două opere cu specific gastronomic în limba română.

Stadiul actual al cercetării în domeniul ales

În prezent, cercetătorii comunității științifice naționale și internaționale se concentrează pe diverse aspecte ale discursului și ale terminologiei gastronomice, perspective care se completează pentru a crea o imagine cu multiple fațete. Într-un articol din 2009, cercetătoarea Ana Coiug abordează dintr-o perspectivă globală traducerile în franceză și engleză ale cărții lui Radu Anton Roman, perioadă în care Florica Dumitrescu se ocupă de termenii gastronomici români de proveniență italiană.

În 2010, Alina Pelea și-a susținut teza de doctorat, privind câteva basme din corpusul nostru, abordând o tematică mai degrabă culturală. În perioada 2011-2012, Florina-Elena Pîrjol se ocupă de argoul românesc legat de mâncare, în timp ce Petronela Savin studiază terminologia și frazeologia românească privitoare la alimentație. De aproximativ douăzeci de ani, Mariana Neț studiază mentalitățile și discursurile legate de domeniul culinar, dintr-o perspectivă filozofică, istorică, dar mai ales lingvistică. În 2015, o tânără cercetătoare din Craiova, Alina-Roxana Hoțu, a susținut o teză de doctorat despre terminologia gastronomică în limba română actuală. Muguraș Constantinescu, Raluca Balațchi și alți cercetători internaționali au abordat diverse problematice legate de termenii gastronomici din literatura pentru copii cu ocazia colocviului internațional *Le manger et le dire*, care s-a desfășurat la Bruxelles. Priviți în ansamblu, cercetătorii menționați mai sus au tratat probleme teoretice legate parțial de corpusul nostru de studiu, dar, după cunoștința noastră, suntem prima care propunem o analiză din punct de vedere traductologic a termenilor și a frazeologiilor culinare. În ceea ce privește originalitatea cercetării noastre, din câte cunoaștem, suntem prima care a efectuat acest tip de analiză pe corpusul pe care l-am ales.

Prezentarea corpusului de analiză

Operele incluse în corpusul nostru conțin termeni gastronomici care ocupă poziții diferite în cadrul volumelor individuale. Prima categorie privește textele literare în care termenii gastronomici au o poziție periferică, în timp ce a doua categorie conține texte pragmatice cu influență literară, care acordă termenului gastronomic o poziție privilegiată.

Pentru a prezenta pe scurt autorii în ordine cronologică, începem cu scriitorul francez Charles Perrault, ale cărui basme în proză ne interesează pentru analiza termenilor culinari și a frazeologiilor cu conținut alimentar. Acest autor francez a suscitat un mare interes traductologic în România, unde, după cunoștința noastră, a fost tradus de către 68 de traducători până în prezent. Termenii culinari nu au fost principala preocupare a traducătorilor săi români, însă unii dintre aceștia i-au tradus adecvat, grație strategiei lor globale de traducere. Pentru a crea o

imagine simetrică a traducerii ocurențelor gastronomice ale literaturii de copii, am ales în continuare basmele scriitorului român Ion Creangă, care au fost traduse în franceză de către 10 traducători. Vocabularul alimentației este foarte divers în opera lui, pornind de la termeni generici la termeni specializați, provenind din universul rural românesc al secolului 19. Importanța acordată lexicului gastronomic și frazeologismelor culinare variază în funcție de proiectul traductiv al fiecărei versiuni franceze a basmelor.

A doua parte a corpusului nostru consistă în texte pragmatice, unde termenul gastronomic ocupă o poziție centrală. Două cărți de bucate atipice vor fi analizate din punctul de vedere al traducerii ocurențelor culinare, în special a termenilor marcați cultural. Pentru a păstra aceeași simetrie a corpusului, am ales două opere traduse în română, respectiv în franceză, în care rețetele culinare se găsesc într-un context pragmatic, presărat cu amintiri și memorii, cu descrieri ale tradițiilor și cu reportaje culinare socio-istorice. Sandală Nitesco, sciitoare bilingvă și biculturală româno-franceză, este din punct de vedere cronologic prima autoare a acestei părți a corpusului nostru, care a scris o carte de amintiri și de rețete românești în franceză. Autotraducerea sa implicită în franceză a fost urmată de traducerea efectivă în română, semnată de Irina Mavrodin. Cele două opere (textul sursă și traducerea sa) abundă în ocurențe gastronomice care merită să fie analizate din punct de vedere al traducerii termenilor foarte specializați sau a referențelor culturale gastronomice. Al doilea autor este gastronomul și scriitorul român Radu Anton Roman, care a publicat un amplu studiu gastronomic și etnocultural al bucătăriei românești. Cartea lui a fost tradusă în franceză de către Marily le Nir, la inițiativa editorului care dorea să propună publicului francez o incursiune într-un spațiu culinar și cultural îndepărtat. Versiunea franceză impune textului sursă o serie de modificări, păstrând doar jumătate din informația originală.

Scopul cercetării

Ne-am propus să realizăm o sinteză a teoriilor traductologice și a câtorva aspecte conexe situate în amont și în aval de procesul traductiv. Vom continua cu prezentarea istoriei traducerilor operelor din corpus, pentru a putea analiza versiunile străine în contextul lor istoric. O lectură critică a traducerilor va conține, în sensul enunțat de Muguraș Constantinescu¹, ansamblul reacțiilor critice și contextul de primire a operelor traduse, vizibile în articole de jurnale literare, în recenzii imprimate sau online, în prefețe semnate de autori, traducători sau editori.

Într-o primă etapă, vom începe o analiză a traducerilor la nivel macro, pentru a descoperi dacă textul a fost tradus integral, dacă conține prefețe, note de traducător/ de editor sau glosare de termeni. Apoi vom analiza unitățile macro ale textului tradus, cu scopul de a identifica sintagmele fixe și termenii gastronomici în operele corpusului nostru, pentru a le descoperi corespondenții în versiunile traduse. În a doua etapă, vom observa implicațiile alegerilor traductive care asigură integrarea și înțelegerea termenilor, observând rolul contextului mixt, literar și pragmatic.

Structura tezei

Cele patru capitole ale tezei noastre se concentrează pe: o introducere în domeniul de studiu, care conține definițiile și teoriile pe care le-am considerat cele mai adecvate, puse în relație; un capitol care descrie personalitățile traducătorilor, istoria traducerilor și primirea lor în

¹ Muguraș Constantinescu (2013) : *Pour une lecture critique des traductions. Réflexions et pratiques*, L'Harmattan.

spațiul cultural țintă; două capitole analitice care vizează termenii specializați gastronomici într-un context literar și, respectiv, pragmatic.

Primul capitol al prezentului studiu se concentrează pe sistemul teoretic și conceptual care ne va folosi drept instrument de lucru în ultimele două capitole. Ideile teoretice opun două tipuri de texte (literar și pragmatic), care cer două abordări diferite în timpul traducerii. Principalele concepte pe care le definim și pe care încercăm să le punem în relație sunt: traducere literară vs. traducere pragmatică, traducere analogică vs. traducere numerică, subiectivitatea traducătorului vs. așteptările destinatarului, prezervarea vs. aclimatarea specificității culturale etc. Ceea ce ne interesează în mod deosebit sunt diferențele de strategie în traducerea termenilor gastronomici ai discursului literar în raport cu discursul pragmatic.

Partea următoare a acestui capitol este dedicată diverselor aspecte lingvistice, chestiuni care privesc operele din corpusul nostru. Ne propunem cu precădere să analizăm viziunile specialiștilor asupra actului traductiv, când traducătorul se confruntă cu frazeologisme alimentare, cu dialecte și cu oralitatea textelor sau cu fenomene foarte interesante de terminologizare, determinologizare sau reterminologizare. Ne propunem să realizăm propria clasificare a termenilor gastronomici, după trei criterii diferite întâlnite în corpusul nostru de analiză.

Paradigma culturală a traducerilor este punctul central al sub-capitolului următor, care este centrat pe complexitatea implicațiilor culturale întâlnite în cazul traducerii. Cadrul teoretic al acestei problematice se bazează pe teoriile a doi traductologi renumiți, care au dedicat o parte din cercetare lor fie termenilor care reprezintă referenți culturali (Michel Ballard, 2005), fie culturile (Georgiana Lungu-Badea, 2009).

Ultimul aspect teoretic al primului capitol subliniază importanța unei critici a traducerilor pozitive, care analizează condițiile producerii traducerilor și implicațiile alegerilor traductive, cu scopul de a creiona o relație de interdependență între specificitatea textului, proiectul traductiv, procedeele utilizate și produsul final al traducerii. Pentru a crea un aparat conceptual actual, dar verificat în timp, am inclus în bibliografia noastră opere teoretice aparținând unor autori consacrați (Lederer, Berman, Ballard, Ladmiral, Delisle, Hewson, etc.), dar și lucrări mai recente (Cordonnier, Gambier, Pederzoli, Savin etc.).

La prima vedere, structura capitolului teoretic poate să pară eterogenă, dar considerăm că specificitatea corpusului nostru a impus elaborarea unei sinteze care să ne permită să facem o analiză cu multiple fațete. Subcapitolul dedicat zonei de suprapunere a contextului literar cu cel specializat se justifică prin corpusul de analiză mixt pe care l-am ales. Interesul nostru s-a îndreptat în continuare către percepția textelor sursă și țintă de către traducător și de către destinatar, întrucât gradul de subiectivitate al celor doi actori ai traducerii influențează înțelegerea textului sursă și receptarea de către publicul țintă. Pentru a pregăti analiza comparativă traductologică, am considerat util să trecem în revistă câteva elemente componente ale procesului traductiv, concentrându-ne în special pe strategiile și procedeele de traducere care ne vor furniza un sistem conceptual esențial. În această privință, am preferat cadrul conceptual elaborat de Michel Ballard, care a propus noțiuni formulate în mod clar și logic. Paradigma culturală a reprezentat de asemenea un punct de interes pentru noi, întrucât gastronomia este strâns legată de cultură, unii termeni devenind veritabile simboluri culturale. Al treilea subcapitol tratează unele trăsături lingvistice ale traducerii, întrucât, după cum vom demonstra în ultimele capitole, universul gastronomic se regăsește în multiple zone: terminologie, frazeologie sau registre/niveluri ale limbii. Critica traducerilor a reprezentat pentru noi o oportunitate de a observa câteva analize a traducerii pertinente, care ne-au ghidat pentru a stabili repere esențiale pentru capitolele analitice.

În **al doilea capitol**, ne ocupăm de aspecte care privesc istoria și receptarea traducerilor în peisajul literar țintă. Într-o primă etapă, realizăm o descriere de ansamblu asupra destinului literar al operelor sursă, în două subcapitole succesive care privesc literatura de copii și, respectiv, cărțile de bucate atipice. În cazul poveștilor, unde termenii gastronomici sunt inserați în discursul literar, autorii și opera lor au devenit clasici pe plan național și chiar internațional. Producțiile lor literare au atras atenția a numeroși traducători, care le-au exportat în alte limbi și culturi. Cărțile de bucate atipice, în care discursul gastronomic se servește de partea literară, sunt de dată mai recentă, dar au fost totuși traduse în alte limbi de circulație internațională.

În a doua parte a acestui capitol, trecem în revistă istoria traducerilor din corpusul nostru de studiu, acordând atenție contextului socio-istoric a fiecărei versiuni și a reeditărilor sale. Insistăm de asemenea asupra prezentării personalității traducătorilor, parcursului lor profesional și eventualelor prefețe, interviuri sau articole în care au dat indicii legate de crezul lor profesional. În acest subcapitol am considerat de asemenea util să dezvăluim portretele a patru traducători incluși în corpusul nostru de analiză, traducători ale căror proiecte de traducere sau texte țintă ne-au atras atenția: cuplul de traducători Stanciu Stoian și Ode de Chateaufieux Lebel (care l-au tradus pe Creangă în franceză), Marilyn Nir (traducătoarea lui Radu Anton Roman în franceză) și Iulia Tudos-Codré (una din cele mai recente traducători ale lui Creangă în franceză).

Ultima parte a acestui capitol este concentrată în jurul ideii de lectură critică a traducerilor, conținând o serie de opinii critice aparținând autorilor, cercetătorilor de specialitate sau cititorilor. Privite dintr-o perspectivă de ansamblu, toate aceste poziții contribuie la crearea unei imagini care descrie într-o manieră diacronică receptarea traducerilor. Recenziile, fie că au fost publicate în reviste literare sau pe bloguri, pe site-uri de vânzare, în reviste online etc., reprezintă imaginea dinamică a primirii versiunilor traduse în spațiul cultural țintă.

Al treilea capitol marchează debutul părții analitice a tezei noastre, în care menținem ordinea cronologică a operelor. Primul subcapitol conține analiza câtorva traduceri ale basmelor lui Charles Perrault, selecționate în funcție de relevanța soluțiilor traductive propuse pentru termenii culinari sau pentru expresiile cu referințe alimentare. Opt versiuni românești au fost comparate cu textul original pentru a observa strategiile utilizate cu scopul de a traduce ocurențele gastronomice, mai ales cele care contribuie la sugerarea atmosferei specifice secolului XVII francez. Vom fi interesată cu precădere de rolul terminologiei de specialitate în contextul discursului literar, în special de semnificația sa în desfășurarea firului narativ, dar și de sensurile implicite ale termenilor, care sugerează o anumită atmosferă sau care evocă o perioadă istorică. În această primă parte analitică, vom ilustra fenomenul complex de terminologizare/determinologizare, pentru care procedeele de traducere diferă în versiunile românești analizate.

Pe parcursul celui de-al doilea subcapitol, abordăm traducerile poveștilor lui Ion Creangă, unde suma termenilor culturali și a referințelor culinare descrie lumea rurală moldovenească de la jumătatea secolului XIX. Ne-am oprit asupra termenilor ritualiști și religioși proveniți dintr-o bucătărie rustică, dar și asupra felurilor de mâncare prezente în mod obișnuit pe masa țaranului român. Dicționele, ghicitorile, proverbele și expresiile cu referințe alimentare au reprezentat de asemenea o preocupare pentru studiul nostru, din cauza monoreferențialității lor relative, care reprezintă mereu o provocare pentru traducător. Accesibilitatea termenilor va fi unul dintre punctele analizei noastre, care vizează să descopere în ce măsură terminologia este înțeleasă cu ajutorul contextului sau al aparatului paratextual. Această abordare analitică ne va ajuta să descoperim dacă termenii culinari au fost o preocupare particulară a autorului sau dacă au devenit o grijă pentru traducător. Demersul nostru comparativ

va fi bazat pe ideea că dimensiunea literară a termenilor este în relație cu dimensiunea culturală, care are o influență egală asupra gradului de specializare a termenilor gastronomici.

Al patrulea capitol continuă analiza comparativă a traducerilor, la nivelul textelor pragmatice accentul fiind mutat pe frecvențele interții literare. Prima carte tradusă este *Un fir de măr și cerul albastru*, traducerea aparținând Irinei Mavrodin. Este un caz special de traducere „dublă”, în opinia noastră, întrucât numeroasele referințe la cultura și la gastronomia românească destinate a fi citite de către un public străin au impus un fel de autotraducere implicită sau traducere internă, pentru a asigura înțelegerea ideilor. Această dublă intervenție traductivă ne-a determinat să tratăm separat în prima parte a acestui capitol analiza autotraducerii autoarei și traducerea efectivă a traducătoarei

În ceea ce privește prima parte a acestei analize, ne-am interesat de traducerea termenilor rari, de cazurile de sinestezie culinară și de asociere a activității gastronomice cu diverse aspecte ale picturii, dar și de câteva frazeologisme cu referințe culinare. În ceea ce privește traducerea efectivă, vom analiza principalele procedee de traducere a termenilor specifici, a expresiilor culinare și, mai ales, modalitățile de a evita redundanțele inerente unui text despre gastronomia românească adresat (prin intermediul traducerii) unui public român.

A doua parte a capitolului este dedicată analizei traducerii *Savoureuse Roumanie*, carte transpusă în franceză de către Marily le Nir. Aspectele traductologice care ne preocupă în acest caz sunt numeroasele pasaje sau referințe umoristice, legate adesea de termenii gastronomici prezenți în această carte de bucate atipică. Ne vom ocupa de asemenea de termenii gastronomici și oenologici care în limba română au dobândit statutul de culturm, ceea ce face traducerea lor mai problematică.

Frazeologia și unele jocuri de cuvinte vor fi de asemenea puncte pe care le vom include în analiza noastră, precum și creativitatea terminologică a traducătoarei, care se confruntă cu termeni rari, specializați. Vom descoperi de asemenea în ce măsură contribuția unui specialist în domeniu a fost valorizată pentru a propune soluții traductive adecvate și care respectă cultura/gastronomia sursă. În toate operele care vor fi analizate, vom descoperi importanța paratextului în înțelegerea terminologiei, dar în special în acest ultim volum, în care un glosar de termeni a fost inclus spre beneficiul cititorilor țintă.

Originalitatea cercetării

Unele elemente de originalitate pot de asemenea să fie întâlnite în partea analitică, parțial datorită direcției cercetării noastre și corpusului de analiză ales, dar și grație faptului că am încercat să ne propunem propria versiune de traducere a fragmentelor considerate ameliorabile. După cunoștința noastră, este prima teză de doctorat despre traducerea terminologiei gastronomice în română, pe un corpus care nu a fost analizat din acest punct de vedere până în prezent. Suntem de părere că cercetarea noastră ar putea fi utilă prin sinteza de teorii traductologice care privesc acest subiect, pe care vom încerca să îl completăm printr-o clasificare a termenilor gastronomici, care se va dovedi utilă în partea analitică a cercetării noastre.

Concluzie generală

Redactând această teză, ne-am propus să analizăm aspectele legate de traducerea terminologiei gastronomice, printr-o examinare atentă a diverselor concepte teoretice și profitând de un corpus ofertant, bogat în ocurențe terminologice și frazeologice. Operele alese pentru analiza comparativă au fost versiunile românești ale basmelor lui Charles Perrault și cea a cărții de bucate a Sandei Ninesco, respectiv versiunile franțuzești ale poveștilor lui Ion Creangă și a cărții de bucătărie a lui Radu Anton Roman.

Originalitatea tezei noastre rezidă în analiza traductologică pe acest corpus reprezentativ, după opinia noastră, pentru problematica diversă a traducerii termenilor și a expresiilor gastronomice în creații literare și pragmatice. Studiul pe care l-am demarat a vizat să pună în evidență raporturile de similaritate, dar și diferențele în procedeele și strategiile de traducere a terminologiei și a frazeologiei prezente în versiunile originale. Metodologia noastră a consistat în sinteză, pentru cadru conceptual al primului capitol, în analiză istorică și lectură critică pentru a doua parte, și, în final, în analiza comparativă traductologică pentru partea analitică a tezei noastre. Analiza versiunilor străine este bazată pe câteva concepte ale teoriei traducerii, dar am inclus și câteva domenii complementare, precum istoria și critica traducerilor.

În capitolul « Teoriile traducerii textelor literare și pragmatice », am examinat operele a câtorva reprezentanți ai teoretizării teoriei traducerii literare și a traducerii pragmatice, insistând asupra zonei lor de suprapunere, observabilă de asemenea în corpusul nostru. Am abordat de asemenea chestiunile subiectivității traducătorului și a orizontului de așteptări al cititorului, abordând și particularitățile fiecărui spațiu literar prezent în corpusul nostru. În ultima parte a primului subcapitol, am explorat de asemenea cele mai interesante repertorii conceptuale care definesc procedeele de traducere și cele mai frecvente deformări ale traducerii. După ce am elaborat partea analitică, am descoperit că teoriile cele mai utile pentru exemplele specifice corpusului nostru mixt aparțin lui Michel Ballard (în ceea ce privește procedeele traductive) și lui Antoine Berman (pentru deformările inerente traducerii). În cele două părți care urmează din primul capitol am ilustrat diverse poziții teoretice privind paradigma culturală și specificitatea lingvistică în traducere. În partea finală a primului capitol, am prezentat o sinteză a câtorva lucrări de specialitate care tratează problematica criticii traducerilor, care ne-au ajutat să pregătim perspectiva pozitivă și constructivă a capitolelor analitice.

Capitolul următor ne-a permis să prezentăm « Istoria și critica traducerilor » pentru a putea să avem o perspectivă de ansamblu asupra operelor originale și asupra traducerilor lor. Am descoperit relevanța destinului literar al versiunilor străine pentru analiza lor traductologică ulterioară, mai ales luând în considerare aspectele istorice generale (politica de publicare a editurilor, situația economică și politică a țării etc.) și experiența profesioniștilor traducerii (conexiuni cu domeniul de specialitate, experiență anterioară în traducere, proiectul traducerii etc.). Am pus de asemenea în lumină portretele a patru traducători care nu erau cunoscute în mod special până în prezent.

Dimensiunea literară a termenilor culinari prezenți în al treilea capitol al lucrării noastre a antrenat diverse abordări din partea traducătorilor, unii profitând de statutul periferic al termenilor pentru a îi neutraliza sau suprima. Alți practicieni ai traducerii au redat această categorie de termeni în limba țintă acordându-le mai multă importanță, respectându-le semnificația și statutul în opera sursă. Numeroase ocurențe aparținând registrului limbajului culinar/ gastronomic apar în texte, desemnând feluri de mâncare și alimente specifice spațiului cultural sursă. Acest gen de referenți culturali contribuie la depeizarea lectorului, care se găsește

în contact cu un nou cadru spațio-temporal, care devine mai veridic cu ajutorul termenilor culinari. Provocările acestui lexic nu sunt ne semnificative în cadrul traducerii, deoarece impun o documentare aplicată pentru a respecta exactitudinea termenilor în versiunea țintă. Retraducerile succesive ale basmelor scrise de Perrault și de Ion Creangă ilustrează grija de a arăta o percepție diferită a universului gastronomic, ceea ce susține ideea că noile traduceri nu rămân doar niște modernizări ale aspectelor lingvistice precedente, devenind veritabile recreeri provenite din viziuni diferite ale traducătorilor.

Termenii gastronomici cu statut principal, identificați în al patrulea capitol, impun de la început procedee de traducere diferite și un grad mai redus de subiectivitate din partea traducătorilor. Intervenția subiectivă a traducătoarelor cărților de bucate atipice nu se regăsește în mod necesar la nivelul termenilor, dar conținutul rețetelor a fost modificat uneori chiar cu scopul de a produce un text mai ușor de înțeles pentru cititorul țintă. Remarcăm preocuparea lui Marilyle Nir, derivată probabil din proiectul ei de traducere, de a suprima multe pasaje narative în traducerea cărții *Bucate, vinuri și obiceiuri românești*, încercând probabil să ofere publicului francez o carte de bucătărie mai tipică. În versiunea Irinei Mavrodin am putut să observăm tendința de a implica unii termeni din textul original, pentru a evita unele redundanțe din versiunea adresată cititorului român. Totuși, în ciuda diferențelor observate prin raport cu textul original, considerăm că cele două traduceri sunt mărturie pentru grija traducătoarelor de a păstra specificitatea culturală și încărcătura semantică, sau chiar gastronomică, a originalului.

Analiza noastră a dezvăluit de asemenea o schimbare de statut a unor termeni specifici, fenomen identificat de lingviști sub denumirea de *terminologizare* sau transformarea unui termen aparținând lexicului comun într-un termen, cu un sens inerent specializat. În funcție de perioada analizată, mai ales în gastronomie, unde curenții și modele au grade de popularitate diferite, aceleași ocurențe gastronomice și-au pierdut statutul inițial, determinologizându-se. Exemplul identificat de noi în basmul « La Belle au bois dormant » ilustrează un fenomen lingvistic la fel de interesant, cel numit *reterminologizare*, respectiv dobândirea statutului de termen după o perioadă în care specialiștii nu l-au folosit în practica lor sau în volumele de specialitate.

Analiza microtextului, precedată de observații legate de macrotext, ne-a arătat că practica traducerii este adesea însoțită de o reflecție traductologică, conștientă sau nu, manifestată în aparatul paratextual al traducerilor: prefețe, postfețe, comentarii sau note ale traducătorului, a patra copertă, interviuri, dedicații etc. În cazul lui Creangă, am observat într-o traducere din 1931 note ale traducătorului în care unele unități de traducere au fost declarate *intraductibile*. Uneori, notele și comentariile au scopul de a justifica o anumită soluție, de a da definiția unui termen sau de a prezenta un element cultural inedit pentru cititorul țintă.

Prin primele două capitole, considerăm că am reușit să conturăm un cadru conceptual comun pentru traducerile literare și pragmatice, pentru a putea să le analizăm în ultimele două capitole în funcție de epoca în care au fost produse. Considerăm că prin analiza traducerii textelor literare și a cărților de bucate atipice, am demonstrat că traducerea termenilor specializați și a discursului literar/ pragmatic cu specific culinar trebuie să plece de la același respect pentru ocurențele gastronomice. Elaborând partea analitică, am descoperit că atât contextul literar, cât și cel specializat trebuie să își păstreze proprietățile, precum și rolul terminologiilor sau al frazeologismelor utilizate. Fie că regăsim domeniul de specialitate într-un text literar sau fragmente literare într-un text de specialitate, traducătorul trebuie să identifice și să respecte literalitatea și literaritatea textului original, păstrând aproximativ aceleași proporții.

Mai puțin evident, dar la fel de important, ritmul reprezintă un element primordial în fragmentele literare din corpusul nostru de analiză, care face parte din stilul autorului și care

trebuie să fie recreat în traducere pentru a reuși să propui o operă analogă textului sursă. Diferitele abordări traductive pe care le-am identificat în analiza noastră comparativă, precum și caracteristicile diferite ale epocilor cărora aparțin traducerile ne-au reconfirmat convingerea de nevoia de a păstra un anumit exotism în textul țintă.

Ajungem simultan la concluzia că, pentru operele literare din corpusul nostru, caducitatea afectează versiunile mai vechi, ceea ce a impus nevoia de a publica retraduceri care, în exemplele analizate de noi, au actualizat textele țintă. Perspectiva diacronică a ultimelor trei capitole ne-a ajutat să sesizăm evoluția soluțiilor macro și microtextuale, care au ameliorat în general traducerea.

*

La începutul cercetării noastre, ne-am propus să analizăm traducerea terminologiei gastronomice în contextul a două discursuri diferite (literar și pragmatic), analiză construită cu sistemul conceptual al câtorva teorii traductologice și în perspectiva istoriei și criticii traducerilor. Estimăm că scopul nostru inițial a fost atins și că am ajuns la o concluzie neașteptată, conform căreia cele două tipuri de texte complementare, dar diferite, redau într-un mod similar particularitățile terminologice ale textelor originale, fie că aparțin literaturii sau unei științe pragmatice.

După ce am evaluat principalele aspecte conceptuale care privesc traducerea terminologiei gastronomice și analizele comparative efectuate pe cele două tipuri de discurs, am descoperit relevanța concluziilor lui Christian Balliu, care observă faptul că textul specializat dobândește adesea dimensiuni „aproape literare”, ceea ce trebuie să schimbe limitele „dihotomiei clasice între textele literare și textele științifice”².

Originalitatea cercetării noastre constă în primul rând în alegerea temei, traducerea terminologiei gastronomice reprezentând, după cunoștința noastră, un subiect încă nou în științele traducerii. În plus, am adaptat teoriile și exemplele de analiză comparativă a unor specialiști reputați, precum Michel Ballard sau Lance Hewson, aplicându-le pe un corpus care nu a fost încă pus în valoare din acest punct de vedere până în prezent.

Suntem de părere că modesta noastră contribuție servește la atragerea atenției asupra posibilităților încă latente ale terminologiei culinare regăsite în contexte literare sau pragmatice. Această cercetare poate să se deschidă spre noi direcții, cum ar fi o analiză detaliată privind traducerea termenilor polisemici, a jocurilor de cuvinte și a umorului în cărțile de bucate deja analizate, dar și în volume încă necunoscute din acest punct de vedere.

² Balliu, Christian (2005) : « Le nouveau langage de la médecine : une affaire de socioterminologie » in *Meta : journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, vol. 50, n° 4, 2005, p.3 : <http://id.erudit.org/iderudit/019909ar>, date de la consultation le 21 juin 2016.

Bibliografie selectivă

Corpus

- BRUN, Jules (1894) : *Sept contes roumains*, Paris, Librairie de Firmin-Didot et C-ie.
<https://archive.org/stream/septcontesrouma00bachgoog#page/n396/mode/1up>
- CARAGIALE, Ion Luca (1908): « Făt-Frumos cu moț în frunte » in *Convorbiri critice*, 15 decembrie, (dir.) Mihail Dragomirescu, pp. 785-791.
- CARAGIALE, Ion Luca (1910): *Schițe nouă*, Editura Societății Anonime Adevărul, București.
- CASSVAN, Sarina (1931): *Contes roumains d'écrivains contemporains*, Préface de la Comtesse de Noailles, Editions de la "Revue Mondiale", 45 rue Jacob, Paris (VI^e).
- CREANGĂ, Ion (1931) : *Contes populaires de Roumanie [Povești]*, trad. et notes par STOIAN, Stanciu et CHATEAUVIEUX LEBEL, Ode de ; (préf.) Nicolae IORGA, Ed. Maisonneuve, Paris, 262 p.
- CREANGĂ, Ion (1975) : *Povești, amintiri, povestiri*, București, Minerva.
- CREANGĂ, Ion (1989) : *Opere*, (2 vol.) Volumul I, Chișinău, Literatura Artistică : http://catalog.bnrm.md/opac/bibliographic_view/531924?pn=opac%2FSearch&q=Ion+Creanga+Opere+Literatura+Artistica, date de la consultation le 3 janvier 2016.
- CREANGĂ, Ion (2008) : *Amintiri din copilărie / Souvenirs d'enfance*, Continental Grup SRL, Chișinău.
- CREANGĂ, Ion (2012) : *Capra cu trei iezi / La chèvre et ses trois biquets*, (ediție bilingvă) trad. de Mariana Cojan Negulescu, ilustrații de Done Stan, Colecția Bufnița, Editura Paralela 45.
- CREANGA, Ion (2015) : *Contes*, traduit du roumain par Iulia Tudos-Codré, e-book mis en vente par amazon.com : <https://www.amazon.com/Contes-traduit-roumain-Tudos-Codr%C3%A9-French-ebook/dp/B00SJ3C41I>, date de la consultation le 22 juin 2015.
- CREANGA, Ion (2016) : *Contes, souvenirs d'enfance et histoires. Pages choisies*, traduction du roumain, préface et notes de Dominique Ilea, collection « Lettres Roumaines », Ed. L'Harmattan.
- LEPRINCE de BEAUMONT, Jeanne-Marie (1845) : *Le magasin des enfants*, Revu et augmenté de nouveaux contes par Madame Eugénie Foa, Illustrations de Th. Guérin, Paris, Charles Warée, Editeur, 45 bis, rue Richelieu.
<http://gallicalabs.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k65805574>
- NITESCO, Sanda (2000) : *Un brin d'aneth et le ciel bleu : imprécis de cuisine roumaine*, Paris, L'Harmattan.
- NIȚESCU, Sanda (2008) : *Un fir de mărar și cerul albastru*, traduit par Irina Mavrodin, Cartea Românească, București.
- NITESCU, Sanda (2007) : *A Sprig of Dill*, traduit par Josephine Bacon, London, Pholiota.
- OTT, Natalia (2002) : *Contes et légendes roumains*, Fundația pentru cultură universală « Universalia », Editura Euroland, Suceava.
- OTT, Natalia, BELȚA, Rodica (2000): *Traductions*, Suceava: Ed. Euroland.

PERRAULT, Charles (s.a.) : *Contes*, [textes établis par Gilbert Rouger,...] [Document électronique] /: <http://visualiseur.bnf.fr/CadresFenetre?O=NUMM-101479&M=tdm>, Cote : NUMM-101479, date de la consultation le 7 janvier 2016.

Perrault, Charles (s.a.) : *Neuf contes*, Collection "Un livre pour l'été", p.71, http://www.cndp.fr/fileadmin/user_upload/CNDP/catalogues/perrault/files/contes_perrault.pdf, date de la consultation le 12 septembre 2015.

PERRAULT, Charles (1694) : *Grisélidis, nouvelle, avec le conte de Peau d'Asne, et celui de Souhairs ridicules*, 2^e édition, à Paris, chez la veuve de Jean Baptiste Coignard & Jean Baptiste Coignard, Imprimeur du Roy, ruë S. Jacques, à la Bible d'or.

<http://gallicalabs.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k852355x.r=>

PERRAULT, Charles (1697) : *Histoires ou Contes du temps passé*, Illustrations d'Antoine Clouzier, chez Claude Barbin, Paris.

[https://fr.wikisource.org/wiki/Histoires_ou_Contes_du_temps_pass%C3%A9_\(1697\)](https://fr.wikisource.org/wiki/Histoires_ou_Contes_du_temps_pass%C3%A9_(1697))

PERRAULT, Charles (1777) : *Histoires ou Contes du temps passé*, Avec des Moralités, Nouvelle édition, augmentée d'une nouvelle & d'une fable, à la Haye, Liège, Bassompierre Libraire & imprimeur.

<https://books.google.ro/books?id=BKtaAAAACAAJ&dq=Perrault%201777%20Histoire%20ou%20contes%20du%20temps%20pass%C3%A9&hl=ro&pg=PA1#v=onepage&q=Perrault%201777%20Histoires%20ou%20contes%20du%20temps%20pass%C3%A9&f=false>

PERRAULT, Charles, MURAT, Henriette-Julie de Castelnau (1785) : *Précis de la vie et des ouvrages de Charles Perrault, avec l'analyse de ses contes*, Collection : Le cabinet des fées ; ou Collection choisie des contes des fées et autres contes merveilleux, Tome premier, A Amsterdam, et se trouve à Paris, Rue et Hotel Serpente.

<http://gallicalabs.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k96069326/f13.item.zoom>

PERRAULT, Charles (1817) : *Contes de fées*, nouvelle édition ornée de jolies vignettes, à Paris chez Guillaume et Compagnie, Libraires, rue Hautefeuille, n°14.

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6214877h/f13.image>

PERRAULT, Charles, FENELON, François de, LEPRINCE DE BEAUMONT, Jeanne-Marie (1838) : *Magasin des fées ou Contes de fées de Perrault, Mme Leprince de Beaumont, de Fénelon et de Mme d'Aulnoy*, 2^e édition, Ed. Alphonse Henriot, Paris.

<http://gallicalabs.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5807724x.r=>

PERRAULT, Charles (1845) : *Les contes de fées de Charles Perrault : revus et précédés d'une préface par F. Fertiault*, Ed. Alphonse Desesserts, Paris.

<http://gallicalabs.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6568662q.r=>

PERRAULT, Charles (1867) : *Les contes de Perrault*, dessins par Gustave Doré, préface par P.-J. STAHL, Ed. J. Hetzel, Paris.

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k54186157/f35.item.r=charles%20perrault%20edition%20critique.zoom>

PERRAULT, Charles (1943) : *Cotoiul Năstrăvan*, trad. V. Mihăilescu, Editura Librăria Românească.

PERRAULT, Charles (1946) : *Contes*, (ed.st.) ROUGER, Gilbert, collection „Classiques Larousse”, Paris, Larousse.

PERRAULT, Charles (1966) : *Contes*, Paris : Ed. Baudelaire.

Perrault, Charles (1966) : *Contes*, Edition de Jean-Pierre Collinet, Paris, Ed. Gallimard.

PERRAULT, Charles (1966) : *Povești cu vrăjitori și zâne*, (trad.) Sarina Cassvan, Ilustrații de Geta Brăescu, Ed. Tineretului.

PERRAULT, Charles (1968): *Frumoasa din pădurea adormită*, (traducere și tabel cronologic de) Teodora Popa, (prefață de Anca Georgescu-Fuerea), Editura pentru literatură, ilustrație copertă: Stela Crețu.

PERRAULT, Charles ([1968], 2013): *Povești cu zâne*, trad. de Sarina Cassvan, București : Ed. Cartex 2000.

PERRAULT, Charles (1975): *Uriașul Periferigerilerimini și alte povești*, (trad.) Sarina Cassvan, Ilustrații de Dumitru Verdeș, Colecția "Prima mea bibliotecă", Editura Ion Creangă, București.

PERRAULT, Charles (1978) : « Degețel », repovestire de Alexandru Mitru, in *ABC-ul poveștilor*, Ed. Junimea.

PERRAULT, Charles (1978) : « Motanul încălțat », repovestire de Alexandru Mitru, in *ABC-ul poveștilor*, Ed. Junimea.

PERRAULT, Charles (1981) : *Povești cu zâne*, (trad.) Sarina Cassvan, Ilustrații de Val Munteanu, Ed. Ion Creangă.

PERRAULT, Charles (1991): *Cenușăreasa și alte minunate povești*, (trad. Dan Faur), Ed. Curierul Doljean, Craiova.

PERRAULT, Charles (1991): *Cenușăreasa sau Pantofiorul de sticlă*, (trad.) Virginia Carianopol, Ed. Intercontempres.

PERRAULT, Charles (1996): *Frumoasa din pădurea adormită și alte minunate povești*, (trad. Petronela Negoșanu), Ed. Corint, București.

PERRAULT, Charles (1997): *Pantofiorul Cenușăresei*, (trad.) Virginia Carianopol, Ed. Porto-Franco.

PERRAULT, Charles (1998) : *Cenușăreasa*, (trad. Carmen Stănescu), Ed. Garamond Junior.

PERRAULT, Charles (1999) : *Povești cu zâne*, (trad.) Silvia Colfescu, Ed. Vreimea, București.

PERRAULT, Charles (2000) : *Povești*, Ed. Alfa, (trad.) Dan Faur.

PERRAULT, Charles [s.a.] : *Basme / Contes*, édition bilingue, (trad. Roxana Veleanovici), Ed. Junior.

PERRAULT, Charles (2007) : *Motanul încălțat și alte povești*, trad. Alexandra Imbrișcă, Ed. Nicol.

PERRAULT, Charles (2009) : *Cele mai frumoase povești*, trad. Justina Bandol, Silvia Cepi, Constantin Dragomir, Ed. Litera Internațional.

PERRAULT, Charles (2013) : *Cele mai frumoase povești*, (trad. Alina Danciu), București, Ed. Litera.

POLET, Jean-Claude (1999): *Patrimoine littéraire européen*, 11b, Renaissances Nationales et Conscience Universelle, 1832-1885: Romantismes réfléchis, De Boeck & Larcier.

<https://books.google.ro/books?id=39ErOAUJBpYC&printsec=frontcover&hl=ro#v=onepage&q&f=false>, date de la consultation le 9 janvier 2015.

POLET, Jean-Claude (2000) : *Patrimoine littéraire européen*, Index Général, De Boeck & Larcier.

<https://books.google.ro/books?id=iMiBr43VDOMC&printsec=frontcover&hl=ro#v=onepage&q=micaela&f=false>

POPA-MAZILU, Teodora ([1968], 1997) : *Frumoasa cu plete de aur. Basme clasice franceze*, Collection « Biblioteca pentru toți », Ed. Minerva.

RABELAIS, François (1884) : *François Rabelais : tout ce qui existe de ses œuvres, Gargantua-Pantagruel*, éd. par Louis Moland, Paris : Garnier, p.426 <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k205144z/f473.item.r=robert.zoom>, date de la consultation le 27 mars 2016.

ROMAN, Radu Anton (2001) : *Bucate, vinuri și obiceiuri românești*, Ediție nouă îndelung revăzută și mult adăugită, București, Editura Paideia.

ROMAN, Radu Anton (2004) : *Savoureuse Roumanie. 358 recettes culinaires et leur histoire*, (trad. par Marily le Nir), 2004, Les Editions Noir sur Blanc.

ROMAN, Radu Anton (2008) : *Romanian Dishes, Wines and Customs*, (translated by Alistair Ian Blyth), Paideia Publishing House.

STEINHARDT, Nicolae (1995) : *Journal de la félicité*, traduit du roumain par Marily le Nir, Arcantère : Unesco, Collection « Des livres représentatifs », 567 p., ISBN-10: 9232032090, ISBN-13: 978-9232032096.

URICARU, Eugen (2009) : *Ils arrivent les Barbares !*, traduit du roumain par Marily Le Nir, Éditions Noir sur Blanc, 2009, 332 p., ISBN-10: 2882501692, ISBN-13: 978-2882501691.

Théories de la traduction

a. littéraire

AURY, Dominique (1963) : « Préface » in Mounin, Georges, *Les problèmes théoriques de la traduction*, Gallimard.

BALAȚCHI, Raluca-Nicoleta (2015a) : *Problèmes spécifiques à la traduction (les sciences humaines)*, Cluj : Casa Cărții de Știință.

BALAȚCHI, Raluca (2015b) : « Traduction et paratexte dans les sciences humaines » in *Limbaje și comunicare XIII*, partea I, Iași: Demiurg, p.437.

BALLARD, Michel (1997) : « Relation hypero-hyponymique et traduction » in *TradTerm*, 4(2), 2^e semestre de 1997, p. 41-69.

BALLARD, Michel (1998a) : « La traduction du nom propre comme négociation » in *Palimpsestes*, (sous la direction de) Paul Bensimon et Didier Coupaye, n°11, Presses de la Sorbonne Nouvelle, ISBN 2-87854-137-5, pp. 199-223.

BALLARD, Michel (2003a) : *Versus: la version réfléchie, repérages et paramètres*, volume 1, Repérages et paramètres, Ophrys, 283 p.

BALLARD, Michel (2003b) : *Versus : la version réfléchie, Anglais-Français*, volume 2, Des signes au texte, Ophrys, 356 p.

BALLARD, Michel, HEWSON, Lance (dir.) (2004) : *Correct/Incorrect*, Artois Presses Université.

BALLARD, Michel (2005) : « Il n'est pas certain » in *Pour dissiper le flou*, Collection « Sources-Cibles », (dirigée par) AWAISS, Henri, HARDANE, Jarjoura, École de Traducteurs et d'Interprètes de Beyrouth, Université Saint-Joseph, pp. 21-24.

BALLARD, Michel (2008) : « Textures » in *Atelier de traduction*, no. 10, Editura Universității din Suceava, pp. 203-221.

BALLIU, Christian (2002a) : « Editorial » in *Al-Kimia. La magie des mots*, n°8, Crea Cel ETIB.

BALLIU, Christian (2002b) : « „La traduction serait-elle de la réécriture ?” Christian Balliu interviewé par Katia Baroudy » in *Al-Kimia. La magie des mots*, n°8, Crea Cel ETIB, pp. 39-46.

BALLIU, Christian (2005) : « La Traductologie: Une lutte d'influences » in *Pour dissiper le flou*, Collection « Sources-Cibles », (dirigée par) AWAISS, Henri, HARDANE, Jarjoura, École de Traducteurs et d'Interprètes de Beyrouth, Université Saint-Joseph, pp. 25-28.

- BIHOLARU, Camelia (2013) : « L'(in)dispensable subjectivité des notes dans la traduction – le cas Șerban Foarță » in *Atelier de traduction*, no.hors-série, Ed. Universității ”Ștefan cel Mare”, Suceava, p.159.
- CONSTANTINESCU, Muguraș (2005) : « Traduction littéraire et flou » in *Pour dissiper le flou*, Collection « Sources-Cibles », (dirigée par) AWAISS, Henri, HARDANE, Jarjoura, Ecole de Traducteurs et d'Interprètes de Beyrouth, Université Saint-Joseph, pp. 55-58.
- CONSTANTINESCU, Muguraș (2011) : « Entretien avec Michel Ballard » in *Atelier de traduction*, n° 16, Dossier *La traduction caduque, retraduction et contexte culturel (en diachronie) II*, Editura Universității din Suceava, pp. 15-24.
- CONSTANTINESCU, Muguraș (2013) : *Lire et traduire la littérature de jeunesse: Des contes de Perrault aux textes ludiques contemporains*, P.I.E.- Peter Lang S.A., 218 p.
- CRISTEA, Teodora (1998) : *Stratégies de la traduction*, Editura Fundației « România de mâine », București.
- DELISLE, Jean (1984) : *L'analyse du discours comme méthode de traduction*, Ed. de l'Université d'Ottawa, https://www.academia.edu/5913041/Lanalyse_du_discours_comme_m%C3%A9thode_de_traduction?auto=download, date de la consultation le 12 avril 2016.
- DELISLE, Jean (1999) : « Pierre Baillargeon, traducteur nourricier, littéraire et fictif » in *Portraits de traducteurs*, Les Presses de l'Université d'Ottawa, Artois Presses Université.
- DELISLE, Jean (2003) : « L'Histoire de la traduction : son importance en traductologie, son enseignement au moyen d'un didacticiel multimédia et multilingue » in *Forum*, vol.1, no.2, octobre 2003, Presses de la Sorbonne Nouvelle KSCI, pp. 1-16.
- DELISLE, Jean (2010) : « Les traducteurs, artisans de l'histoire et des identités culturelles » in *Atelier de traduction*, no.13, Editura Universității din Suceava, pp. 23-35.
- DUMAS, Alexandre (1997) : *Dicționar de artă culinară*, București, Editura Atos: Floarea darurilor, 256 p.
- GAMBIER, Yves & LAUTENBACHER, Olli Philippe (2010): « ORALITE ET ECRIT EN TRADUCTION » in *Glottopol, Revue de sociolinguistique en ligne*, n° 15 – juillet 2010, *Oralité et écrit en traduction*, p.7, http://glottopol.univ-rouen.fr/telecharger/numero_15/gpl15_05schneider-mizony.pdf, date de la consultation le 10 mai 2016.
- GENETTE, Gérard ([1987] 1997) : *Paratexts. Thresholds of Interpretation*, trad. Jane Lewin, Cambridge University Press.
- GOUADEC, Daniel (2002) : *Profession : traducteur*, La Maison du Dictionnaire, Paris.
- HĂISAN, Daniela (2015) : « From Text to Paratext in Translations. Some Notes on (End)Notes » in *Limba și comunicare XIII*, partea I, Iași: Demiurg.
- HEWSON, Lance (2012) : « Équivalence, leurre, divergence » in Camille Fort et Florence Lautel-Ribstein (dir.) *Des mots aux actes*, N° 3, *Jean-René Ladmiral, une œuvre en mouvement*, Perros-Guirec : Anagrammes, pp. 257-270.
- HEWSON, Lance (2013) : « Éloge de la subjectivité » in *Atelier de traduction*, hors-série, (coord.) Raluca-Nicoleta Balațchi, Ed. Universității « Ștefan cel Mare » din Suceava, p.14.
- LADMIRAL, Jean-René (1986) : « Sourciers et ciblistes » in *Revue d'esthétique*, n° 12, p.33-42.
- LADMIRAL, Jean-René (1994) : *Traduire : théorèmes pour la traduction*, Gallimard.
- LADMIRAL, Jean-René (2005) : « Traduire, c'est désambigüiser » in *Pour dissiper le flou*, Collection « Sources-Cibles », (dirigée par) AWAISS, Henri, HARDANE, Jarjoura, Ecole de Traducteurs et d'Interprètes de Beyrouth, Université Saint-Joseph, pp. 127-130.
- LADMIRAL, Jean-René (2009) : « Henri Meschonnic, in memoriam » in *Revue SEPTET, Société d'Etudes Pratiques et Théoriques en Traduction : Des mots aux actes 2*, Traduction et philosophie du langage, (Hommage à Henri Meschonnic), Editions Anagrammes, pp. 29-32.
- LADMIRAL, Jean-René (2014) : *Sourcier ou cibliste*, Coll. Traductologiques, Ed. Les Belles Lettres.

- LEDERER, Marianne (2005) : « D'après mon expérience » in *Pour dissiper le flou*, Collection « Sources-Cibles », (dirigée par) AWAISS, Henri, HARDANE, Jarjoura, École de Traducteurs et d'Interprètes de Beyrouth, Université Saint-Joseph, pp. 135-138.
- LUNGU BADEA, Georgiana (2013) : *De la méthode en traduction et en traductologie* – Eurostampa, Timișoara.
- MASSON, Jean-Yves (2012) : « Entretien avec Muguraș Constantinescu » in *Atelier de traduction*, no 18, pp. 15-30.
- MAVRODIN, Irina (2006a) : *Despre traducere: literal și în toate sensurile*, Editura Scrisul Românesc, Craiova.
- MAVRODIN, Irina (2006b) : « Quelques réflexions sur l'autotraduction littéraire » in *Actele Colocviului Internațional "Traducerea Specializată"*, București, 13-14 octombrie 2005, Uniunea Latină, Paris, 2010, pp. 57-59.
- MESCHONNIC, Henri (1999) : *Poétique du traduire*, Paris : Éditions Verdier.
- MESCHONNIC, Henri (2004) : « Le rythme, prophétie du langage » in *Palimpsestes*, N° 15, *Pourquoi donc retraduire ?*, Presses de la Sorbonne Nouvelle, Paris.
- MESCHONNIC, Henri (2005) : « Le flou et le clair » in *Pour dissiper le flou*, Collection « Sources-Cibles », (dirigée par) AWAISS, Henri, HARDANE, Jarjoura, Ecole de Traducteurs et d'Interprètes de Beyrouth, Université Saint-Joseph, pp. 147-148.
- MESCHONNIC, Henri (2007) : « Traduire, écrire ou désécrire » in *Atelier de traduction*, Numéro hors-série « Pour une poétique du texte traduit », Editura Universității Suceava, pp.19-30.
- RICŒUR, Paul (2004) : *Sur la traduction*, Bayard.
- ROBERTS, Roda (1995) : « Towards a Typology Of Translations » in *Hieronymus Complutensis*, n°1, http://cvc.cervantes.es/lengua/hieronymus/pdf/01/01_069.pdf, date de la consultation le 1 mai 2016.
- SCHNEIDER-MIZONY, Odile (2010): « Traduire ou simuler l'oralité ? » in *Glottopol, Revue de sociolinguistique en ligne*, n° 15 – juillet 2010, *Oralité et écrit en traduction*, http://glottopol.univ-rouen.fr/telecharger/numero_15/gpl15_05schneider-mizony.pdf, date de la consultation le 10 mai 2016.
- SELESKOVITCH, Danica, LEDERER, Marianne (1993) : *Interpréter pour traduire*, 3^e édition, Publications de la Sorbonne, Ed. Didier Erudition, Collection *Traductologie 1*, 311 p.
- TOURY, Gideon (1995) : *Descriptive translation studies and beyond*, Ed. John Benjamins.
- ZAFIU Rodica (2001) : *Diversitatea stilistică în româna actuală*, Editura Universității din București.

b. pragmatique

- Actele Colocviului Internațional « Traducerea Specializată »* (2010) : București, 13-14 octombrie 2005, Uniunea Latină, Paris.
- Actele Colocviului Traducerea specializată: stadiul actual / La traduction spécialisée : état des lieux* (2009) : Uniunea Latină/ Union latine, n°5.
- CORDUȘ, Iulia (2013) : « La traduction de la littérature d'enfance et de jeunesse et le dilemme du destinataire, Roberta Pederzoli, P.I.E. Peter Lang, Bruxelles, 2012 » (en collaboration avec Muguraș Constantinescu) in *Atelier de traduction*, nr.20/2013, Editura Universității din Suceava, 216 p., pp.165-170.
- DURIEUX Christine, « Pseudo-synonymes en langue de spécialité » in *Cahier du CIEL*, 1996-1997, pp. 91-114, http://www.eila.univ-paris-diderot.fr/_media/recherche/clillac/ciel/cahiers/96-97/4durieux.pdf, date de la consultation le 17 août 2015.
- EPSTEIN, Brett Jocelyn (2009): « What's Cooking : Translating Food » in *Translation Journal.A Publication for Translators by Translators about Translators and Translation*, vol.13, no.3, <http://www.bokorlang.com/journal/49cooking.htm>
- FRÆLIGER, Nicolas (2013) : *Les Noces de l'analogique et du numérique. De la traduction pragmatique*, Ed. Les Belles Lettres, Collection „Traductologiques”.

- GAMBIER, Yves (1991) : « Travail et vocabulaire spécialisés : prolégomènes à une socio-terminologie » in *Meta : journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, vol. 36, n° 1, pp. 8-15.
- GAMBIER, Yves (2009) : « Les traducteurs créateurs : des spécialistes ou des professionnels ? » in *Actele Colocviului « Traducerea specializată: stadiul actual / La traduction spécialisée : état des lieux »*, Uniunea Latină/ Union latine, 05/2009, pp. 9-24.
- INYANG, Enobong (2010): *Étude des conceptions théoriques de deux traductologues anglophones, Peter Newmark et Eugène Nida, à la lumière de la théorie interprétative de la traduction*, HAL Id: tel-00915762 <https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-00915762>, date de la consultation le 2 mai 2016.
- LE PERCHEC, Armelle, SUREAU, Emilie, TROUFFLARD, Julia, WILMOT, Eugénie (2014) : « La terminologie médicale intersexue en langue anglaise : nommer l'indéfinissable - note de recherche terminologique » in *Le bulletin du CRATIL*, n°13, décembre 2014, <http://www.lebulletinducratil.fr/index.php/fr/la-terminologie-medicale-intersexe-en-langue-anglaise-nommer-l-indefinissable-note-de-recherche-terminologique>, date de la consultation le 2 mai 2016.
- PEDERZOLI, Roberta (2012) : *La traduction de la littérature de jeunesse et le dilemme du destinataire*, Peter Lang, Bruxelles, 313 p.
- ROCHLITZ, Rainer (2001) : « Traduire les sciences humaines » in *Raisons politiques* (n° 2), p. 65-77, www.cairn.info/revue-raisons-politiques-2001-2-page-65.htm, date de la consultation le 24 janvier 2015.